

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

โรคติดต่อเป็นปัญหาสุขภาพที่สำคัญอย่างหนึ่งของคนไทยในปัจจุบัน และพบว่ามีโรคติดต่อหลายโรค โดยเฉพาะโรคติดต่อจากสัตว์มาสู่คน ได้แก่ โรคไข้เลือดออก โรคมาลาเรีย โรคเท้าช้าง ไข้กาฬหลังแอ่น โรคพิษสุนัขบ้า โรคไข้วัดนก และโรคเลปโตสไปโรซีส เป็นต้น โดยเฉพาะโรคเลปโตสไปโรซีส ที่ไม่มีการระบาดมาหลายปี และกลับมาระบาดอีกครั้ง ประมาณปี 2537 เป็นต้นมา จนถึงปี 2542 โดยเฉพาะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคเหนือ (กองระบาดวิทยา สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข, 2542a) ซึ่งในปี 2542 กองระบาดวิทยาได้รับรายงานผู้ป่วยโรคเลปโตสไปโรซีส จำนวน 6,080 ราย (อัตราป่วย 9.87 ต่อแสนประชากร) ตาย 266 ราย (อัตรามรณะ 0.43 ต่อแสนประชากร) โดยมีอัตราป่วยตาย ร้อยละ 4.38 และพบว่าในภาคเหนือ พบผู้ป่วย 408 ราย (อัตราป่วย 3.36 ต่อแสนประชากร) เสียชีวิต 24 ราย (อัตรามรณะ 0.20 ต่อแสนประชากร) อัตราป่วยตาย ร้อยละ 5.88 และจากสถิติในปี 2543 พบว่าประเทศไทยมีอัตราป่วยด้วยโรคเลปโตสไปโรซีส 23.13 ต่อแสนประชากร และมีอัตรามรณะ 0.59 ต่อแสนประชากร ในเขต 10 (ภาคเหนือตอนบน) พบว่า มีอัตราป่วย 3.2 ต่อแสนประชากร อัตรามรณะ 0.25 ต่อแสนประชากร ส่วนในจังหวัดเชียงใหม่ มีอัตราป่วย 0.57 ต่อแสนประชากร อัตรามรณะ 0.06 ต่อแสนประชากร และในอำเภอแม่วางไม่มีผู้ป่วย ในปี 2544 ประเทศไทยมีอัตราป่วยด้วยโรคเลปโตสไปโรซีส 16.45 ต่อแสนประชากร และมีอัตรามรณะ 0.28 ต่อแสนประชากร ส่วนในจังหวัดเชียงใหม่ มีอัตราป่วย 2.07 ต่อแสนประชากร ไม่มีผู้ป่วยเสียชีวิต และในอำเภอแม่วางมีอัตราป่วย 9.85 ต่อแสนประชากร ไม่มีผู้ป่วยเสียชีวิต ในปี 2545 ประเทศไทยมีอัตราป่วยด้วยโรคเลปโตสไปโรซีส 10.97 ต่อแสนประชากร และมีอัตรามรณะ 0.15 ต่อแสนประชากร ในเขต 10 (ภาคเหนือตอนบน) พบว่า มีอัตราป่วย 5.53 ต่อแสนประชากร อัตรามรณะ 0.27 ต่อแสนประชากร ส่วนในจังหวัดเชียงใหม่ มีอัตราป่วย 2.59 ต่อแสนประชากร อัตรามรณะ 0.19 ต่อแสนประชากร และในอำเภอแม่วางมีอัตราป่วย 71.52 ต่อแสนประชากร อัตรามรณะ 3.12 ต่อแสนประชากร (สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่, 2545) และในจำนวนผู้ป่วยเหล่านี้ของอำเภอแม่วาง

พบว่า มีผู้ป่วยที่เป็นชาวเขาเผ่าปกากะญอ จำนวน 18 ราย และผู้ป่วยที่เสียชีวิต จำนวน 2 ราย ก็ เป็นชาวเขาเผ่าปกากะญอเช่นเดียวกัน ซึ่งประชากรชาวเขาดังกล่าวส่วนใหญ่มีอาชีพเป็นเกษตรกร ได้แก่ ทำนา ทำสวน และเลี้ยงสัตว์ อยู่ในหมู่บ้านของตนเอง (สำนักงานสาธารณสุขอำเภอแม่วาง , 2545) ส่วนในปี 2546 พบว่าประเทศไทยมีอัตราป่วยด้วยโรคเลปโตสไปโรซิส 7.36 ต่อแสน ประชากร และมีอัตราตาย 0.11 ต่อแสนประชากร ในเขต 10 (ภาคเหนือตอนบน) พบว่า มีอัตราป่วย 8.68 ต่อแสนประชากร มีอัตราตาย 0.19 ต่อแสนประชากร ส่วนในจังหวัดเชียงใหม่ มีอัตราป่วย 1.75 ต่อแสนประชากร ไม่มีผู้ป่วยเสียชีวิต (สำนักงานระบาดวิทยา กรมควบคุมโรค, 2546) และ ในอำเภอแม่วางมีอัตราป่วย 6.4 ต่อแสนประชากร ไม่มีผู้ป่วยเสียชีวิต (สำนักงานสาธารณสุข จังหวัดเชียงใหม่, 2546) และในปี 2547 พบว่าประเทศไทยมีอัตราป่วยด้วยโรคเลปโตสไปโรซิส 4.88 ต่อแสนประชากร และมีอัตราตาย 0.06 ต่อแสนประชากร ในเขต 10 (ภาคเหนือตอนบน) พบว่า มีอัตราป่วย 5.13 ต่อแสนประชากร เสียชีวิต 0.16 ต่อแสนประชากร ส่วนในจังหวัดเชียงใหม่ มีอัตราป่วย 2.18 ต่อแสนประชากร ไม่มีผู้ป่วยเสียชีวิต (สำนักงานระบาดวิทยา กรมควบคุมโรค, 2547) และในอำเภอแม่วางไม่พบผู้ป่วย (สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่, 2547)

แม้อัตราป่วยและอัตราตายของโรคเลปโตสไปโรซิส จะมีแนวโน้มลดลง แต่อัตราการป่วย ในจังหวัดเชียงใหม่ยังพบอยู่ทุกปี และพบผู้ป่วยเสียชีวิตทุกปี เช่นเดียวกัน ดังนั้นเพื่อป้องกันไม่ให้อัตราการป่วยที่อาจจะสูงขึ้นและป้องกันการตายจากการป่วย จึงควรทำการศึกษาเพื่อหาสาเหตุที่แท้จริงของการเกิดโรค และหากวิธีและแนวทางในการป้องกันการระบาดของโรคในอนาคต เนื่องจากนโยบายการดำเนินงานของกระทรวงสาธารณสุข (สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่, 254) ตามยุทธศาสตร์ที่ 2 เรื่องการสร้างเสริมสุขภาพและป้องกันโรค โดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน โดยกำหนดเกณฑ์ชี้วัดของกระทรวงสาธารณสุข ให้มีผู้ป่วยด้วยโรคเลปโตสไปโรซิส ไม่เกิน 13 ต่อแสนประชากร และจากข้อมูลสถิติดังกล่าวข้างต้นจะเห็นว่าโรคเลปโตสไปโรซิส ถือเป็นปัญหาโรคติดต่อที่สำคัญ ที่มีภาระระบาดของโรคอย่างต่อเนื่อง และมีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของประชาชน แม้ว่าจะเป็นโรคที่สามารถป้องกันได้ และสามารถรักษาได้ก็ตาม

จากความเจ็บป่วยดังกล่าว ได้ส่งผลกระทบต่อผู้ป่วย ครอบครัว และญาติมิตร ซึ่งผลกระทบมีมากมายหลายด้าน ซึ่งเป็นผลกระทบทั้งโดยตรงและทางอ้อมต่อผู้ป่วย ได้แก่ ผลกระทบด้านร่างกายของผู้ป่วย ด้านจิตใจ ด้านเศรษฐกิจ นอกจากจะเป็นการเจ็บป่วยทางกาย ซึ่งอาจส่งผลให้เกิดความพิการ หรือผู้ที่เสียชีวิตในปีหนึ่งจำนวนมาก นอกจากนี้ยังเสียเวลาในการหยุดทำงาน ขาดรายได้จากการประกอบอาชีพของตนเอง และสมาชิกในครอบครัวต้องเสียเวลาเพื่อคอยดูแลผู้ป่วยจนกว่าจะหายเป็นปกติ เกิดผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจของครอบครัว

เพราะต้องเสียรายได้จากการประกอบอาชีพของสมาชิกในครอบครัว เป็นต้น (โรงพยาบาลแม่วาง, 2545)

จากสถานการณ์ดังกล่าว พบว่าในอำเภอแม่วาง มีชาวเขาเผ่าต่าง ๆ อาศัยอยู่ในพื้นที่เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวเขาเผ่าปกากะญอ ซึ่งเคยป่วยด้วยโรคเลปโตสไปโรซีสและมีการตายด้วยโรคดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความต้องการที่จะศึกษาถึงพฤติกรรมเสี่ยง และการป้องกันตนเองจากการเป็นโรคเลปโตสไปโรซีส ของชาวเขาเผ่าปกากะญอ ในอำเภอแม่วาง เพื่อนำผลการศึกษาวิจัยที่ได้ไปใช้ในการดำเนินงานเฝ้าระวังทางระบาดวิทยาของการเกิดโรคเลปโตสไปโรซีส และใช้ในการป้องกันและควบคุมโรคเลปโตสไปโรซีสในอำเภอแม่วาง ตลอดจนให้ความรู้เรื่องโรคเลปโตสไปโรซีส และส่งเสริมให้มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของชาวเขาเผ่าปกากะญอ ในอำเภอแม่วาง ในการป้องกันตนเองจากการเป็นโรคเลปโตสไปโรซีสต่อไป

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาพฤติกรรมเสี่ยงของการเกิดโรคเลปโตสไปโรซีส ของชาวเขาเผ่าปกากะญอ ในอำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อศึกษาพฤติกรรมการป้องกันตนเองจากการเกิดโรคเลปโตสไปโรซีส ของชาวเขาเผ่าปกากะญอ ในอำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่
3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมเสี่ยง พฤติกรรมการป้องกันตนเองกับการเกิดโรคเลปโตสไปโรซีส (ผู้ป่วยสงสัยของโรคโรคเลปโตสไปโรซีส)

คำถามการวิจัย

1. พฤติกรรมเสี่ยงของการเกิดโรคเลปโตสไปโรซีส ของชาวเขาเผ่าปกากะญอ ในอำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นอย่างไร
2. พฤติกรรมการป้องกันตนเองจากการเป็นโรคเลปโตสไปโรซีส ของชาวเขาเผ่าปกากะญอ ในอำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นอย่างไร
3. ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมเสี่ยง, พฤติกรรมการป้องกันตนเอง กับการเกิดโรคเลปโตสไปโรซีส (ผู้ป่วยสงสัยของโรคโรคเลปโตสไปโรซีส) ของชาวเขาเผ่าปกากะญอ ในอำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นอย่างไร

คำจำกัดความที่ใช้ในการศึกษา

พฤติกรรมเสี่ยง หมายถึง พฤติกรรมที่มีความสัมพันธ์ต่อการเกิดโรค หรือเป็นสาเหตุของการเกิดโรคเลปโตสไปโรซิส ได้แก่ การนำสัตว์มาเลี้ยงในบริเวณบ้าน (วัว ควาย หมู สุนัข แมว) การทำความสะอาดคอกสัตว์หรือเดินในคอกสัตว์โดยเท้าเปล่า การไปทำงาน เลี้ยงสัตว์ ทำนา หรือจับสัตว์น้ำขณะมีบาดแผล ระยะเวลาของการไปทำงานในสวน ในทุ่งนา ไปเลี้ยงสัตว์ และการลงไปแช่น้ำเพื่อหาปลาหรือจับสัตว์น้ำในลำห้วยหรือแหล่งน้ำนิ่ง การเดินลุยน้ำ การเดินย่ำโคลนด้วยเท้าเปล่า การสัมผัสกับมูลสัตว์ด้วยมือเปล่าหรือเท้าเปล่า การเกี่ยวข้าวในนาข้าวที่จมน้ำ หรือมีน้ำขัง การเดินตามคันนาหรือที่ที่มีหญ้ารกรุงด้วยเท้าเปล่า การนำหนุมาฆ่าแหละด้วยตนเองเพื่อประกอบอาหาร การลงจับสัตว์ในแหล่งน้ำนิ่งต่าง ๆ

พฤติกรรมการป้องกัน หมายถึง การปฏิบัติตัวที่ป้องกันการเกิดโรค หรือป้องกันไม่ให้เชื้อโรคเข้ามาสู่ตนเองได้ เพื่อป้องกันการเป็นโรคเลปโตสไปโรซิส ได้แก่ การสวมรองเท้าบู๊ททำความสะอาดคอกสัตว์ การสวมรองเท้าบู๊ทในการเดินทางไปเลี้ยงสัตว์ การสวมรองเท้ายางเดินลุยน้ำ การสวมรองเท้ายางเมื่อต้องเดินย่ำโคลน การสวมถุงมืออย่างในการทำสวนหรือทำนา การสวมรองเท้าบู๊ทในการไถนาหรือทำนา การสวมรองเท้าบู๊ทในการใส่ปุ๋ยในนาข้าวหรือในสวน การทำความสะอาดร่างกายหลังจากลงแช่ในน้ำ เป็นต้น

โรคเลปโตสไปโรซิส หมายถึง กลุ่มอาการของโรคจากเชื้อแบคทีเรียที่ติดต่อมาจากสัตว์หลายชนิด ก่ออาการหลากหลายขึ้นกับชนิดของเชื้อ (serovars) และปริมาณเชื้อที่ได้รับ การติดเชื้อมีได้ตั้งแต่ไม่ปรากฏอาการ มีอาการอย่างอ่อน อาการรุนแรง หรือขั้นเสียชีวิต ซึ่งมีอาการสำคัญคือมีไข้สูง (>38 องศาเซลเซียส) ปวดศีรษะอย่างรุนแรง ปวดตามร่างกาย ปวดตามกล้ามเนื้อ โดยเฉพาะกล้ามเนื้อน่องหรือโคนขา ตัวเหลือง ตาแดง

กลุ่มเสี่ยง หมายถึง คนทุกกลุ่มอายุ ทั้งเพศหญิงและเพศชาย มีความไวต่อการติดเชื้อไม่แตกต่างกัน แต่ถ้าเป็นการติดเชื้อจากการประกอบอาชีพ มักเป็นกลุ่มคนในวัยทำงานและเป็นเพศชายมากกว่า โดยเฉพาะกลุ่มที่มีอาชีพทางการเกษตร เลี้ยงสัตว์ และจับสัตว์น้ำ เป็นต้น

กลุ่มควบคุม หมายถึง กลุ่มตัวอย่างที่ทำการศึกษาที่ไม่มีอาการป่วยจากโรคเลปโตสไปโรซิส

ผู้ป่วยสงสัย (Suspected case) หมายถึง ผู้ที่มีอาการ ทั้ง 3 อย่าง คือ ไข้สูงเฉียบพลัน หนาวสั่น, ปวดศีรษะอย่างรุนแรง, ปวดกล้ามเนื้อน่องหรือโคนขาอย่างรุนแรง

รองเท้าบู๊ท หมายถึง รองเท้าที่ทำจากยางหรือหนัง ใช้สวมสำหรับป้องกันการปนเปื้อนของเท้าและขา ป้องกันความสกปรก สำหรับใส่ในการทำงานทั่วไป และสามารถกันน้ำได้ มีความยาวตั้งแต่ถึงใต้เข่าจนถึงต้นขา สามารถป้องกันการติดเชื้อของโรคเลปโตสไปโรซิสได้

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา

1. ทำให้ทราบถึงพฤติกรรมเสี่ยงต่าง ๆ ของการเกิดโรคเลปโตสไปโรซีส ของชาวเขาเผ่าปกากะญอ ในอำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลในการเฝ้าระวังป้องกันไม่ให้เกิดการระบาดของโรคในประชากรในพื้นที่ต่อไป
2. ทำให้ทราบพฤติกรรมการป้องกันตนเองจากการเกิดโรคเลปโตสไปโรซีส ของชาวเขาเผ่าปกากะญอ ในอำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่
3. นำข้อมูลผลการศึกษาวิจัยที่ได้ไปใช้ในการเฝ้าระวังทางระบาดวิทยาของการเกิดโรค และส่งเสริมการป้องกันโรคเลปโตสไปโรซีส ของประชาชนในอำเภอแม่วางต่อไป